

ОБРАЗ СВІТУ ТА ЛЮДИНИ У МИСТЕЦТВІ

ЛЮДИНА І СВІТ У ГРАФІЦІ МІЖНАРОДНОЇ ТРИЕННАЛЕ „4-Й БЛОК”

Гладун О. Д., кандидат искусствоведения
Черкаський державний бізнес-коледж

Анотация. На прикладі колекції графічних творів Міжнародної триєнале графіки і плакату „4-й Блок” розглядаються художні проєкції взаємин сучасної людини і світу.

Ключові слова: графіка, „4-й Блок”, О. Векленко.

Аннотация. Гладун О. Д. *Человек и мир в графике Международной триеннале „4-й Блок”*. На примере коллекции станковой графики Международной триеннале графики и плаката „4-й Блок” рассматриваются художественные проекции отношений современного человека и мира.

Ключевые слова: графика, „4-й Блок”, О. Векленко.

Annotation. Gladun O. *Human and World in Graphics of International Triennial “The 4-th Block”*. The collection of graphics of international triennial of graphics and poster “The 4-th Block” is being an example of artistic projections of relationships between human and world.

Keywords: graphic, “The 4th Block”, O. Veklenko.

Постановка проблеми, аналіз останніх досліджень. Нині спостерігається підвищений інтерес до вельми складної проблеми – взаємодії людини зі світом. Він пояснюється насамперед потребами сучасної практики у вирішенні нагальних екологічних питань. З виходом широкого загалу на арену свідомої колективної творчості поширився масовий рух за демократизацію, за реальні права та свободи особистості, за поліпшення екологічної обстановки, тому на перший план виступають питання взаємодії особистості й суспільства, особистості та природи. Приходить усвідомлення, що вирішення глобальних проблем залежить від колективного розуму.

Виходячи з того, що „проблема взаємозв’язку особистості та суспільства є одним із найголовніших аспектів основного питання філософії – ставлення людини до навколишнього світу” (Філософія: Навчальний посібник [1, с.462-463]), вважаємо це питання достатньо розробленим. Серед останніх концепцій постіндустріального, а потім інформаційного суспільства, слід виділити концепцію „третьої хвилі” А. Тоффлера, згідно якої допускається, що у суспільстві, яке відзначається високим рівнем інноваційності, демасифікацією й дестандартизацією різних сторін політичного й суспільного життя, іншим стає і рівень відносин людини зі світом. Найбільш значима увага в концепціях інформаційного суспільства приділяється

інформаційним технологіям і засобам комунікації. В основі таких теорій, розроблених Дж. Нейсбітом, Дж. Бенінгером, Т. Соуньером, М. Кастельсом, лежить уявлення про те, що людина сучасного суспільства втрачає якості, характерні для людини маси. Така людина стає більш самостійною, критично настроєною, менше спирається на стереотипні установки, складніше піддається маніпуляції.

Сучасний етап розвитку цивілізації створює „метакультурну індивідуальність”, що виявляє здатність до відмови від звичних матриць поведінки і до сприйняття та виходу за межі звичного бачення світу (за А. Костіною [2]).

Спираючись на культурологічні дослідження, присвячені проблемі взаємодії людини й сучасного буття, **завданням статті** є виключно мистецтвознавчий аспект – розглянути проекції відношень сучасної творчої людини зі світом, які репрезентовані у колекції станкових аркушів Міжнародної триєнале графіки і плакату екологічного спрямування „4-й Блок”. Накопичена від п’яти попередніх проектів (крім останнього, де її замінили нові форми відеоарту), дана збірка є надзвичайно цікавою не тільки через те, що у виставках брали участь відомі майстри зі всього світу, а й тому, що вона являє собою розгорнуту в часі своєрідну сумарну рефлексію на екологічну катастрофу; відображає складні взаємини людини зі світом, як ті, що існують, так і ті, що формуються.

Результати дослідження. Якщо для традиційного людського існування було характерним гармонійне вписування в навколишнє середовище, то з початком демократизації культури (XVIII ст.) поступово зростає протиставлення людини природі – підпорядкування природи власним потребам. Хвиля промислових переворотів (XIX ст.) та індустріалізація виробництва призвели до створення індустріального „механічного” суспільства, яке, у свою чергу, наклало відбиток на людину, регламентувало її спосіб життя. Для такого життя стало характерним перетворення індивідуального в його технічну функцію, де людська маса трактувалася як механізоване суспільство. Згодом людина почала втрачати свої особистісні характеристики на користь загалу. У XX ст., з доведеними до абсурду раціоналізмом, прагматизмом й утилітаризмом, людство активно зайнялося глобальними природотворчими процесами. Природа не тільки стала сприйматись, але і реально виступати частиною людського буття.

У результаті сучасний етап розвитку людства окреслений такими масштабами його суб’єктивної діяльності, які за своїми об’єктивними наслідками можна порівняти хіба що зі стихійними геологічними процесами. Наслідки Чорнобильської катастрофи – лише одна із яскравих ілюстрацій взаємозалежності індивідуального й загальнолюдського буття.

Сьогодні засобами науки та мистецтва людство намагається осмислити техногенні катаклізми, віднайти інший, якісний рівень взаємин людини зі світом.

Міжнародна триєнале графіки і плакату екологічного спрямування „4-й Блок” існує 15 років (перша присвячена 5-й річниці аварії на ЧАЕС). Відтоді проект досяг високої світової резонансності. Кожна наступна презентація „4-го Блоку” – сумарна рефлексія творчих особистостей на екологічне становище планети, чуттєве уявлення про відносини техногенної цивілізації і природи, де художник стає своєрідним барометром загальнолюдської чуттєвості.

Слід відзначити, що серед двох номінацій триєнале – графіки і плакату – з перших виставок, номінація станкової графіки кількісно переважала, що пояснюється загальним прагненням пошуку нової графічної мови, нових засобів виразності та, власне, зменшенням популярності плакатного мистецтва серед художників на початку 1990-х рр.

Зауважимо, що за роки існування „4-го Блоку” зі зміною поглядів на світ та появою нових технологій, плакат почав набувати нового статусу, дещо змінилася його образна канва, мова стала гомінкою, інколи менш вивіреною, але від того живою, безпосередньою. Розширилася проблематика: від реакції на конкретну катастрофу та її наслідки художники почали опікуватися загальними гуманітарними та екологічними питаннями, які з часом лише загострилися.

Станкова графіка „4-го Блоку” в силу своєї природи оповідно розкриває стосунки людини зі світом, вона здатна до нюансування, коли в одному творі порушується значно ширший спектр почуттів, переживань. У порівнянні з плакатним мистецтвом, її мова в силу своєї велемовності, складності „тексту” може бути більш філософічною, втім, звучати менш переконливо для широкого загалу. Власне, кожен мистецький різновид володіє своєю дією впливу.

Хоча провідною змістовою ідеєю графічних творів колекції (1991 – 2003 рр.) є репрезентація екологічних проблем, в основі якої лежить пошук гармонійної взаємодії двох світів (природного й людського), даний процес відбувається по-різному: від знакового мінімалізму до живописного трактування форми; від паніки й розпачу до відчуття Божественної любові.

Поряд із роботами, в яких художники намагаються „агресивно” підійти до вирішення конкретних завдань (Ольга Бертолло, Борис Бельський, Якуб Акізов (Росія), Петер Вебер, Юліус Томас Тамар (Німеччина), Маріон Паллі (Італія), Юліан Гратен, Ентоні Куррел (Великобританія та ін.), є твори, що спонукають до роздумів: можливо, прикладання сил повинне бути спрямоване не від людини до природи, а зусилля має бути не векторним і людині завдяки мистецтву вдасться осмислити принципи традиційного вписування в природу на новому якісному рівні? Так, у творах Тунрі Ікушіма „Оповідання води”, Грація ночі”, „Пам’ять води” представлена вселенська єдність живої, одухотвореної природи напоєної любов’ю. У роботах японських майстрів (Таїка Кіношіта, Цукхішіма Тошію, Хірацука Юджи,

Енокідо Макі, Йошісукє Фунасака, Міяяма Хіроакі, Такеші Хара, Йошіке Хіроясу, Момосє Хісаші та ін.) маємо можливість сприймати світ як безкінечний текст – метатекст. В японській культурі світ завжди уявлявся пластично цілісним, ідеальним.

Однак, усе тече, все міняється: проблема самотності сучасної людини порушується у роботах Міко Кояма (Японія). Особливо болісно реагують на чорнобильську катастрофу Такеші Сайто, Кацунорі Хаманіші (Японія), відчуваючи її як власну пам'ять, як попередження.

Безкінечним простором, лабіринтом, сприймається сучасний світ у роботах Максиміліана Сноха (Польща), Віктора Рубанського (Україна) та ін.

Для Галини Соболев (Україна) ідеальними стосунками з природою є дитинство зі щирими взаєминами, теплом і радістю, які передаються через притаманну дитячій виразності яскраву гаму, наївну образність; подібний настрій присутній у аркушах Вайгелтайте Роберти (Литва). Шуселка Елфі (Австрія) через атрибутику дитячої гри (війна, насилля, азарт) намагається відповісти на запитання: „Чому так сталося?”

Владислав Христенко (Україна), Майкл Кілмен (Швеція), Ханс Йорк Розенпилер (Німеччина), Міка Фатіх (Туреччина), Лівіо Честін (Італія) та ін. апелюють до предметного світу, наповнюючи конкретні зображення символічним звучанням (закриті двері, шлюз тощо).

Предметність не є однозначною категорією: конкретне зображення, розміщене в різних контекстуальних зонах, може набувати не тільки різного, а й протилежного значення. Конкретика не завжди виступає носієм сенсу, частіше автори маніпулюють і симулюють його належність, створюючи імітаційну реальність. Цікавим прикладом подібної практики є твори М. Калмикова і Н. Фандікової (Україна), Олександра Верещака (Україна), Валерія Дем'янишина (Росія). Естетні аркуші Євгена Добровінського (Росія) з притаманною художнику витонченістю також моделюють певні симулякри, створюючи напружений настрій: відчуття крихкості, тендітності буття, кризи.

Криза, коли руйнуються ідеали, коли релігія перетворюється на формальність, коли розмивається конкретний тип культурної цілісності, а високий рівень науки і техніки супроводжується занепадом культури і мистецтва, призводить до уніфікації особистості. Протест проти стандартизації, появи посереднього індивіда з втраченою суб'єктивністю і розмитим особистісним началом гостро звучить у роботах Ігора Чеботова (Україна), Миколи Крашціна (Росія), завершується руйнацією і фізичним знищенням людини у творах Володимира Старікова, „Блок” (Україна), Миколи Волохо, „Знак біди” (Росія).

Роботи В'ячеслава Морковіна (Росія) сприймаються набором стереотипів різних культур, де постійна поява зображення мушлі трактується як бажання сучасної людини закритися від світу. Тип особистості, що сприймає лише те, що витримано в межах її стандартів, знищує все відмінне

від стандарту, видатне, особистісне, є прямим породженням технічної цивілізації з її принципами еквівалентності та раціональності. Як протест цим принципам прочитується серія робіт Тирпака Яшура (Данія) під загальною назвою „Покоління Х”. До розкриття негативного образу техногенної цивілізації вдаються Хеблер Герман (Норвегія), Ніколас Дімце (Македонія) та ін.

Поступово у нових історичних умовах помірність починає сприйматися як прояв посередності, як бажання врятуватися від нудного раціонального світу й актуалізувати архаїчні святкові форми (Костянтин Калинович, Україна). Ілюзія про людину як істоту аполлонічну, з буйним, несамовитим споживанням, з неконтрольованим виходом енергії, з такими екстремальними формами реалізації як: насилля, екстаз, надмірність, представлена у роботах Віктора Звольського (Україна).

Відаючи належне японським художникам-графікам, варто відзначити, що напрочуд цікавим сегментом колекції, як на нашу думку, є твори харківських майстрів. Так, у роботах Н. Мироненко – націленість на майбутнє, де в поєднанні з минулим можна досягти справжнього сучасного, де цільність світу, сутність буття і темпоральні структури виявляються нерозривно пов’язані. Симптомом фундаментальної втрати орієнтації і несамовитим бажанням естетизації втраченого, але реанімованого й актуалізованого в анналах пам’яті світу, сприймаються аркуші Павла Макова. У серії робіт Олени Кудінової через формальні зіткнення кольорових і пластичних мас створюється певна настроєва напруженість. Унікаючи конкретики, її практика найбільше наближається до „чистого мистецтва”, де кожен твір сприймається як певна мелодійна імпровізація, етюд.

На завершення хочеться зазначити, що досягнути хаосогенні процеси чи виразити власне відношення до світу намагаються всі автори. Можливо, не всім це вдається в повній мірі: хтось прагне збагнути всесвіт, а хтось шукає присутність всесвіту у квітці, листку, розчерку пера. Однак, ці різноманітні індивідуальні уявлення про взаємини людини й природи (від традиційно міметичних змалювань до щільно енергетично наповнених абстрактних форм та варіацій на тему), складають численні калейдоскопічні утворення індивідуальних проєкцій. Лише їх сумарна якість може розкрити загальну картину сучасного буття, де, на жаль, повновладно панує масова культура з її гедонізмом, культом споживання, потягом до незвичайно екзотичного, престижно-актуального, декларативного як процес розвитку хибних, немотивованих бажань.

Висновки:

1. У графічних творах колекції „4-го Блоку” певною мірою синтезуються світорозуміння і світовідчуття, пізнання й переживання світу. Їх автори реалізують власні почуття, як реально пережиті, так і ті, що існують лише потенційно, тим самим розширюючи межі людського буття й оптимізуючи

людський фактор творчої синтезуючої діяльності. Така ситуація визначає спектр духовної і практичної активності учасників триенале, їх відношення до природи і до себе самих. За таких обставин винятково важливим залишається суто художній аспект, присутній у творах, який культивує існування творчого духовного стану – стану внутрішньої свободи й гармонійності.

2. Уся складна палітра графічної колекції – від мінімалізму образотворчої мови (лаконічних знакових вирішень) до емоційного, живописно-розкутого мовлення – своєрідно відображає особистісні ставлення авторів до глобальних екологічних та гуманітарних проблем. Різноманітні вирішення – більш витончено-споглядальні, філософічні (Схід) й більш епатажно-дієві (Захід), як світло й тінь, – формують об'ємне уявлення про надзвичайно складні взаємини.

3. Порушуючи проблеми існування людини й природи, вирішуючи їх у власному формальному (графічному) й змістовному (сенсовому) просторі, автори сформували своєрідне енергетичне поле, що відображає глибинні духовно-пластичні інтуїції (колективне духовне несвідоме, пластичні архетипи, праформи, соборні турбування). Можливо, це дозволить підійти до створення нової якості відношень людини і світу, які давно виходять за межі збереження навколишнього середовища і складають специфічно людський спосіб буття та життєдіяльності.

У силу своєї значущості дана графічна колекція вимагає подальшого дослідження.

Література:

1. Філософія: Навчальний посібник/І.Ф. Надольний, В.П. Андрущенко, І.В.Бойченко ті ін.; За ред. І.Ф. Надольного. – К.: Вікар, 2000. – 624 с.
2. Костина А.В. Массовая культура как феномен постиндустриального общества. Изд. 2-е, перераб. и доп. – М.: Едиториал УРСС, 2005. – 352 с.

Надійшла до редакції 15.01.2007